

ABSTRAKTI

Kristina Eriksson-Backa

Ikäihmisten terveystiedon lähteiden käyttö : kyselytutkimuksen antia

Kristina Eriksson-Backa, Åbo Akademi, Informationsvetenskap, kristina.eriksson-backa@abo.fi.

Johdanto

Ikääntyvien osuus koko väestöstä nousee varsinkin länsimaissa. Myös Suomessa tällainen kehitys on meneillään, ja vuoden 2008 lopulla Suomessa oli ensimmäistä kertaa enemmän 65-vuotiaita ja sitä vanhempia kuin alle 15-vuotiaita (Tilastokeskus 2008). Myös informaatiotutkimuksen alalla tämä kehitys on huomattu, ja viime vuosina yhä useampi tutkija on ruvennut tutkimaan myös ikäihmisten tietokäyttäytymistä (e.g. Asla et al. 2006; Capel et al. 2007; Eriksson-Backa 2008, 2010, 2012; Eriksson-Backa & Ek 2010; Eriksson-Backa et al. 2012; Given et al. 2007; Harland & Bath 2008; Niemelä 2006; Wicks 2001, 2003; Williamson & Asla 2009).

Ikääntyminen voi tuoda muutoksia siihen, millä tavalla tietoa saadaan (Chatman 1991; Wicks 2001). Varsin yleistä näyttää olevan, että kun ikää tulee lisää, terveyteen liittyvä tieto koetaan yhä tärkeämmäksi (Niemelä 2006; Williamson 1998, 1999; Su & Conway 1995). Ikääntyvät saavat usein tämäläyppistä informaatiota terveydenhuolto- tai apteekkihenkilökunnalta (Given et al. 2007; Morey 2007; Wicks 2001). Näiden lisäksi tietoa saadaan tai hankitaan perheenjäseniltä tai ystäviltä, painetusta kirjallisuudesta ja jonkin verran myös Internetistä (Fox 2004; Niemelä 2006; Wicks 2001). Myös lääkepakkauksiin liittyvä kirjallinen informaatio on osoittautunut tärkeäksi (Eriksson-Backa 2008, 2010, 2012; Eriksson-Backa & Ek 2010).

Muutaman tutkimuksen mukaan demografiset taustamuuttujat voivat olla yhteydessä siihen, minkälaisia tiedonlähteitä mieluiten käyttää. Vanhemmat amerikkalaiset käyttivät nuorempia enemmän viikkolehtiä, sanomalehtiä sekä televisiota terveystiedon lähteinä. Naiset käyttivät taas miehiä enemmän sanoma- ja viikkolehtiä. Korkeammin koulutetut käyttivät enemmän sanomalehtiä ja kausijulkaisuja, sekä Internetiä (Licciardone, Smith-Barbaro & Coleridge 2001). Myös toisen tutkimuksen mukaan Internetin käyttäjät olivat useammin korkeammin koulutettuja (Murero, D'Ancona & Karamanoukian 2001). Moreyn (2007) tutkimuksessa vanhemmat vastaajat kääntyivät useammin terveydenhuoltohenkilökunnan puoleen, kun nuoremmat taas useammin hakivat terveystietoa nettisivuilta. Brittiläiset naiset saivat ravitsemukseen liittyvää tietoa enemmän kirjoista ja kausijulkaisuista, kun miehet taas useammin mainitsivat saavansa tällaista tietoa lääkäreiltä (Ralph, Seaman & Woods 1996). Toisen brittiläisen tutkimuksen mukaan 29 % miehistä sai tietoa terveellisistä ruokatottumuksista perheenjäseniltä, kun naisista taas vain 11 % mainitsi saavansa tällaista

tietoa perheen kautta. Aikakauslehdet olivat naisille suunnilleen yhtä tärkeitä lähteitä (Beardsworth et al. 2002). Kolmannessa brittitutkimuksessa naiset ja vähemmän koulutetut kääntyivät muita useammin lääkärin puoleen (Marcella & Baxter 2000). Siitä, miten taustamuuttajat mahdollisesti erottavat seniори-ikäiset toisistaan terveystiedon lähteiden käytössä, ei ole juurikaan tietoa. Tämän paperin tarkoituksena on hieman valottaa tätä asiaa.

Menetelmät

Tässä paperissa esitellään joitakin tuloksia kyselytutkimuksesta, joka toteutettiin talvella 2011. Tuhannelle 65-79-vuotiaalle Turun seudulla asuvalle henkilölle lähetettiin postitse kyselylomake. Nämä henkilöt oli valittu satunnaisesti Väestötietojärjestelmästä. Yhteensä 281 kyselylomaketta palautettiin täytettyinä. Kyselylomakkeessa vastaajille annettiin lista, jossa oli 13 terveystiedon lähdettä; erilaiset tiedotusvälineet, henkilölähteet sekä Internet. Vastaajia pyydettiin vastaamaan kysymykseen: ”Miten paljon käytätte seuraavia tiedonlähteitä saadessanne/hankkiessanne terveysaiheista informaatiota (mikä tahansa tieto terveydestä, sairauksista tai lääkkeitä)?”. Vastaus annettiin viisiasteisella asteikolla (1-ei lainkaan – 5-paljon). Valittavana oli myös vaihtoehto ”en osaa sanoa”. Vastaajien terveystiedon lähteiden käyttöaste ristiintaulukoitiin taustamuuttujien ’sukupuoli’, ’ikäryhmä’, ’koulutustaso’ ja ’tämänhetkinen itse koettu terveydentilanne’ kanssa. Näille tehtiin khiin neliö-testit, ja yhteyksiä pidettiin tilastollisesti merkitsevinä mikäli $p \leq 0.05$.

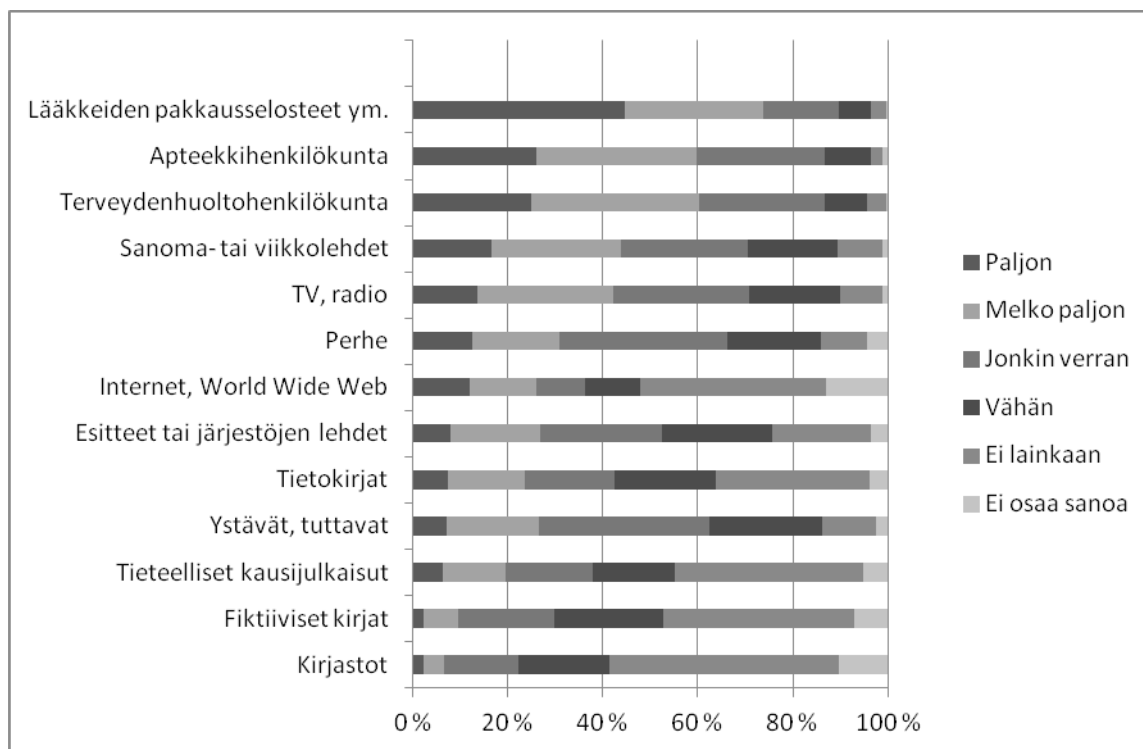
Tulokset

Taulukossa 1 esitellään vastaajien eri taustamuuttujien frekvenssijakaumat. Vastaajien joukossa oli jonkin verran enemmän naisia, ja suurin osa kuului nuorimpaan ikäryhmään (65-69 vuotta). Suurimmalla osalla oli lisäksi keskitason koulutus ja lähes puolet vastaajista koki oman terveytensä hyväksi tai erinomaiseksi.

Taulukko 1. Vastaajien taustatiedot.

Muuttujat	%	n
Sukupuoli		
Nainen	57	159
Mies	43	122
Ikä		
65-69 v	49	137
70-74 v	32	90
75-79 v	19	54
Koulutustaso		
Perustaso	34	95
Keskitaso	44	124
Korkea	22	60
Terveydentila		
Huono	16	45
Keskinkertainen	36	98
Hyvä/erinomainen	48	132

Kuviossa 1 terveystiedon lähteet näytetään suosituimmuusjärjestyksessä. Eniten käytettiin lähteenä lääkkeiden pakkausselosteita, etikettejä ja reseptejä. Näitä käytti paljon noin 45 % vastaajista, ja melko paljon 29 %. Apteekkihenkilökuntaa käytti paljon 26 % ja melko paljon 34 %, kun taas terveydenhuoltohenkilökuntaa käytti paljon 25 % ja melko paljon 35 % vastaajista. Näitä seurasivat päivittäiset medialähteet, eli sanoma- tai viikkolehdet, TV ja radio. Vähiten suosittu lähde oli kirjastot, joita käytti paljon ainoastaan 2 % vastaajista. Kokonaiset 48 % ei käyttänyt kirjastoja lainkaan tällaisen tiedon lähteenä.

Kuvio 1. Erityyppisten terveystiedon lähteiden käyttö

Taulukossa 2 näytetään tuloksia khiin neliö-testeistä, joissa tiedonlähteet ja taustamuuttujat ristiintaulukoitiin. Sukupuoli liittyi jonkin verran terveystiedon lähteiden käyttöön. Naiset käyttivät merkittävästi miehiä enemmän päivittäistä uutismediaa kuten sanomalehtiä ja televisiota tai radiota. Lisäksi he käyttivät enemmän kirjallista lääketieteellistä tietoa kuten lääkkeiden pakkausselosteita (yli puolet naisista ja kolmannes miehistä käytti näitä paljon) ja esitteitä tai järjestöjen lehtiä. Ikäryhmien välillä ainoa ero löytyi Internetin käytössä. Nuorin ikäryhmä käytti Internetiä selvästi vanhinta ikäryhmää enemmän. Kokonaiset 60 % 75-79-vuotiaista ei käyttänyt Internetiä lainkaan terveystietoa hakiessaan, kun ei-käyttäjien osuus 65-69-vuotiaiden kohdalla oli 30%. Koulutustasollakin oli yhteys tiedonlähteiden suosimiseen. Korkeasti koulutetut käyttivät tietokirjallisuutta muita enemmän, ja he käyttivät lisäksi eniten esitteitä, Internet-lähteitä ja kirjastoja. Näissä tapauksissa ero näkyi lähinnä siinä, että suuri osa – useimmiten noin puolet – peruskoulutuksen omaavista ei käyttänyt näitä lähteitä lainkaan. Kirjastojen yhteydessä perustasoisen koulutuksen omaavat vastasivat myös usein että eivät osaa sanoa. Terveystietojen ja tiedonlähteiden käytöllä ei ollut tilastollisesti merkittäviä yhteyksiä, tosin terveimmät vastaajat käyttivät muita enemmän Internetiä (khiin neliö=17.589, p=.062) ja televisiota/radiota (khiin neliö=17.198, p=.070).

Taulukko 2. Tiedonlähteiden ja taustamuuttujien yhteydet. Tilastollisesti merkitsevät yhteydet on lihavoitu.

Lähteet	Sukupuoli Khiin neliö (p-arvo)	Ikäryhmä Khiin neliö (p-arvo)	Koulutustaso Khiin neliö (p-arvo)	Terveydentila Khiin neliö (p-arvo)
Sanoma- tai viikkolehdet	22.509 (.000)	1.578 ns	12.052 ns	10.014 ns
Tieteelliset kausijulkaisut	3.929 ns	11.759 ns	19.956 (.030)	9.393 ns
Tietokirjat	5.745 ns	6.572 ns	33.580 (.000)	9.805 ns
Muut kirjat (fiktio)	1.364 ns	12.937 ns	16.216 ns	13.369 ns
Lääkkeiden pakkausselosteet, etiketit, reseptit	16.956 (.005)	8.254 ns	3.741 ns	9.719 ns
Terveydenhuoltohenkilökunta	4.321 ns	14.035 ns	16.125 ns	7.637 ns
Apteekkihenkilökunta	7.822 ns	6.100 ns	12.187 ns	11.631 ns
Esitteet tai järjestöjen lehdet	14.734 (.012)	9.953 ns	22.367 (.013)	4.848 ns
Internet, World Wide Web	5.876 ns	31.567 (.000)	40.671 (.000)	17.589 ns
Perhe	4.204 ns	13.468 ns	9.861 ns	14.519 ns
Ystävät, tuttavat	7.525 ns	7.339 ns	9.996 ns	8.196 ns
TV, radio	12.945 (.024)	1.983 ns	8.413 ns	17.198 ns
Kirjastot	2.917 ns	17.281 ns	26.811 (.003)	14.419 ns

ns=non-significant, ei tilastollista merkitsevyyttä

Johtopäätökset

Kyseisen tutkimuksen ikääntyvät henkilöt eivät eroa kovinkaan paljon muihin tutkimuksiin osallistuneista, koska myös nämä henkilöt suosivat lääketieteellistä tietoa joko kirjallisena tai terveyden- ja apteekkihenkilökunnan esittämänä. Taustamuuttujat näyttävät olevan jossain määrin yhteydessä tiettyjen tiedonlähteiden suosimiseen. Tämä näkyy erityisesti eri sukupuolten välisissä mieltymyksissä, sekä eri koulutustason omaavien tiedonlähteiden käytössä. Ikäihmiset joilla on erilaiset taustat haluavat ja saavat tietonsa terveydestä erilaisista lähteistä. Terveystiedon välittäjät ja tuottajat voivat hyötyä tiedosta että tällaista informaatiota kannattaa tarjota eri muodoissa ja eri lähteistä jotta se tavoittaisi mahdollisimman monta vastaanottajaa.

Kirjallisuus

Asla, T., Williamson, K., and Mills, J. (2006). The role of information in successful aging: the case for a research focus on the oldest old. *Library & Information Science Research* 28(1): 49-63.

Beardsworth, A, Bryman, A, Keil, T, Goode, J, Haslam, C, and Lancashire, E. (2002). Women, men and food: the significance and gender for nutritional attitudes and choices. *British Food Journal* 104(7):470-491.

Capel, S., Childs, S., Banwell, L., and Heaford, S. (2007). Access to information and support for health: some potential issues and solutions for an ageing population. *Health Informatics Journal* 13(4): 243-253.

Chatman, EA. (1991). Channels to a larger social world: older women staying in contact with the great society. *Library & Information Science Research* 13(3): 281-300.

Eriksson-Backa, K. (2008). Access to health information: perceptions of barriers among elderly in a language minority. *Information Research* 13(4): paper 368. URL: <http://InformationR.net/ir/13-4/paper368.html> (9.10.2012)

Eriksson-Backa K. (2010). Elderly People, Health Information, and Libraries: a Small-Scale Study on Seniors in a Language Minority. *Libri* 60(2): 181-194.

Eriksson-Backa, K. (2012). Finnish ‘Silver Surfers’ and Online Health Information. In: Eriksson-Backa, K., Luoma, A. & Krook, E. (eds.). *Exploring the Abyss of Inequalities. 4th International Conference on Well-being in the Information Society, WIS 2012, Turku, Finland, August 2012, proceedings*, pp. 138-149. Heidelberg: Springer. (Communications in Computer and Information Science 313).

Eriksson-Backa, K., Ek, S. (2010). Information Behaviour in the Context of Overweight and Related Health Risks: a Small-scale Study of Retired Finns. In: Suomi, R., Ilveskoski, I. (eds.). *Navigating the Fragmented Innovation Landscape. Proceedings of the Third International Conference on Well-being in the Information Society (WIS 2010)*, pp. 27-34. Turku: Turku Centre for Computer Science. (TUCS General Publication No. 56, August 2010).

Eriksson-Backa, K, Ek, S, Niemelä, R & Huotari, M-L. (2012). Health information literacy in everyday life – a study of Finns aged 65 to 79 years. *Health Informatics Journal* 18(2): 83-94.

Fox, S. (2004). *Older Americans and the Internet*. Washington, DC: Pew Internet & American Life Project. URL: http://www.pewtrusts.org/uploadedFiles/wwwpewtrustsorg/Reports/Society_and_the_Internet/pew_internet_seniors_032504.pdf (9.10.2012)

Given, L., Ruecker, S., Simpson, H., Sadler, B., and Ruskin, A. (2007). Inclusive interface design for seniors: image-browsing for a health information-seeking context. *Journal of the American Society for Information Science and Technology* 58(11): 1610-1617.

Harland, JA., and Bath, PA. (2008). Understanding the information behaviours of carers of people with dementia: a critical review of models from information science. *Aging & Mental Health* 12(4): 467-477.

Licciardone, JC, Smith-Barbaro, P, and Coleridge, ST. (2001). Use of the Internet as a resource for consumer health information: results of the Second Osteopathic Survey of Health Care in America (OSTEOSURV-II). *Journal of Medical Internet Research* 3(4):e31. URL: <http://www.jmir.org/2001/4/e31/> (9.10.2012)

Marcella, R, and Baxter, G. (2000). Information need, information seeking behaviour and participation, with special reference to need related to citizenship: results of a national survey. *Journal of Documentation*, 56(2):136-160.

Morey, OT. (2007). Health information ties: preliminary findings on the health information seeking behaviour of an African-American community. *Information Research* 12(2): paper 297. URL: <http://informationr.net/ir/12-2/paper297.html> (9.10.2012)

Murero, M, D'Ancona, G, and Karamanoukian, H. (2001). Use of the Internet by patients before and after cardiac surgery: telephone survey. *Journal of Medical Internet Research* 3(3):e27. URL: <http://www.jmir.org/2001/3/e27/> (9.10.2012)

Niemelä, R. (2006). *Ikääntyneiden informaatiokäyttäytyminen. Laadullinen tutkimus arkielämän informaatiokäytännöistä ja toimintaan aktivoitumisesta*. Oulu: Oulu University Press. URL: <http://herkules.oulu.fi/isbn9514282906/isbn9514282906.pdf> (9.10.2012)

Ralph, L, Seaman, CEA, and Woods, M. (1996). Male attitudes towards healthy eating. *British Food Journal* 98(1):4-6.

Su, S., and Conway, C. (1995). Information and a forgotten minority: elderly Chinese immigrants. *Library & Information Science Research* 17(1): 69–86.

Tilastokeskus. (2008). *Suomen virallinen tilasto (SVT): Väestörakenne*. Helsinki: Tilastokeskus. URL: http://www.stat.fi/til/vaerak/2008/vaerak_2008_2009-03-27_tie_001_fi.html (9.10.2012)

Wicks, DA. (2001). “Go with the flow”: independent older adults and their information seeking. In: *Proceedings of the 29th Annual Conference of the Canadian Association for Information Science, Université Laval, Quebec City, Quebec, May 26-29, 2001*, pp. 149-164. URL: http://www.cais-acsi.ca/proceedings/2001/Wicks_2001.pdf (9.10.2012)

Williamson, K. (1998). Discovered by chance: the role of incidental information acquisition in an ecological model of information use. *Library & Information Science Research* 20(1): 23-40.

Williamson, K. (1999). The role of research in professional practice: with reference to the assessment of the information and library needs of older people. *APLIS: Australasian Public Libraries and Information Services* 12(4): 145-153.

Williamson, K., and Asla, T. (2009). Information behavior of people in the fourth age: implications for the conceptualization of information literacy. *Library & Information Science Research* 31(2): 76-83.

